

К. В. Петровська
Бердянський державний
педагогічний університет

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ СУСПІЛЬНО-НОРМАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ТВОРЧИХ НЕФОРМАЛЬНИХ ОБ'ЄДНАНЬ

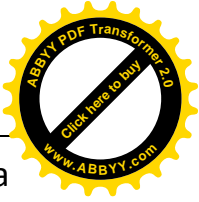
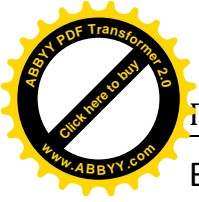
У статті подано систему критеріїв сформованості суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-усвідомлюваний, емоційно-почуттєвий, рефлексивно-регулятивний та діяльнісно-поведінковий). Відповідно до критеріїв та показників визначено рівні сформованості суспільно-нормативної поведінки (високий, середній, низький та деформований).

Ключові слова: критерії, показники, рівні сформованості, суспільно-нормативна поведінка, учнівська молодь, творчі неформальні об'єднання, соціалізація.

Постановка проблеми. Як відомо, залучення суб'єкта до суспільства здійснюється через сім'ю, школу, групи однолітків, оточуючих людей тощо. Ці соціальні інститути, безперечно, справляють безпосередній вплив на соціальне становлення особистості. Проте нинішні соціально-економічні, політичні і культурні умови розвитку суспільства функціонування і в них молодого покоління характеризуються появою нових сфер життєдіяльності, в яких формується особистість. Це і громадські об'єднання, і об'єднання за інтересами, і клуби, і неформальні об'єднання.

Молодь завжди перебуває у пошуку своєї ідентичності, створення нового стилю. Результатом цього пошуку є певна молодіжна субкультура і неформальні молодіжні об'єднання, які відображають специфічні норми, звичаї, систему цінностей. Однак у всіх суспільствах існують певні загальноприйняті правила, норми, за якими його члени мусять існувати. Кожен має бути правослухняною особистістю і продукувати таку поведінку, яка б відповідала соціальним вимогам. Участь молоді у неформальних об'єднаннях ускладнює процес її соціалізації. Тому на тлі соціально-економічних перетворень, що відбуваються в сучасному суспільстві, яскраво відображаються моральні проблеми, серед яких – труднощі в моральному вихованні, формуванні суспільно-нормативної поведінки дітей, підлітків та учнівської молоді творчих неформальних об'єднань.

Аналіз актуальних досліджень. Вагомий внесок у розвиток знань з проблем молодіжних та дитячих об'єднань в Україні та різноманітних його аспектів на місцевому рівні зробили: А. Булавін, Н. Головатий, А. Корнієвський, М. Окаринський, Р. Охрімчук, В. Прилуцький, А. Трапер.

Вивчення саме неформальних молодіжних об'єднань – відносно нова проблема вітчизняних гуманітарних наук, яка інтенсивно розглядається. Останнім часом з цієї проблеми найбільш численними є дослідження, що розкривають естетичні (Е. Раманаускайте), соціологічні (Д. Петров), соціально-керівні (Г. Іващенко), соціально-психологічні (Л. Шабанов) аспекти даного соціокультурного феномену.

Історичні аспекти виникнення, розвитку та діяльності неформальних молодіжних об'єднань розглядали В. Лісовський, М. Малютін, Д. Ольшанський, Ф. Штибіц, А. Яковлев та ін. Так, вони наголошували на тому, що в період перехідного віку молодь віддаляється від своєї первинної групи – сім'ї і входить у нову групу – неформальну.

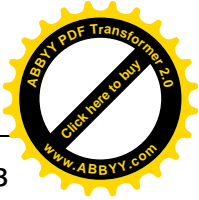
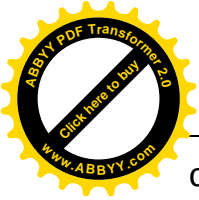
У дослідженнях І. Башкатова, І. Звереві, О. Карпенко, С. Косарецької, С. Левікової, Д. Ольшанського достатньо вивчено окремі різновиди неформальних об'єднань, процеси їх становлення, взаємодії із соціальними інститутами і формами суспільної свідомості.

У психолого-педагогічній літературі відсутні праці, в яких чітко були б названі критерії, показники визначення та рівні сформованості суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань. Проте є багато праць, предметом вивчення яких стала моральна вихованість, її показники. Це праці І. Бега, П. Блонського, О. Богданові, П. Божович, Є. Бондаревської, І. Каїрова, С. Карпенчука, Т. Коннікової, С. Максименка, І. Мар'єнка, Є. Субботського, Л. Рувинського, С. Якобсон та ін.

Незважаючи на наявність наукових праць з проблеми участі молоді у неформальних молодіжних об'єднаннях, у наукових дослідженнях не знайшла поки що належного висвітлення проблема визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань.

Мета статті – визначити, обґрунтувати критерії, показники та рівні сформованості суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань.

Виклад основного матеріалу. Майже всі неформальні об'єднання творчого спрямування дослідники відносять до просоціальних груп (І. Башкатов, С. Косарецька, Н. Победа, Г. Пономарьова та ін.). Однак, через те, що молодь цих об'єднань і їх творча діяльність знаходиться поза увагою основних виховних інститутів (сім'ї, навчальних закладів, закладів організації дозвілля молоді тощо), виникає необхідність посилення

соціально-педагогічної роботи з членами цих неформальних об'єднань з метою превенції негативних впливів асоціальних неформальних об'єднань, що знаходяться поруч з ними «на вулиці».

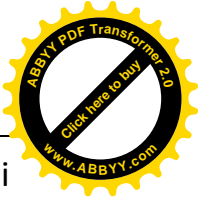
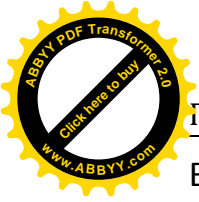
На думку А. Мудрика, здійснюючи соціальне виховання, педагогам необхідно, як мінімум, мати уявлення про особливості тих субкультур та неформальних молодіжних об'єднань, з якими вони зіштовхуються; знати, позитивно чи негативно впливає участь у певних неформальних творчих об'єднаннях на формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді.

Це необхідно знати для того, щоб, організовуючи життєдіяльність розвиваючого середовища, зосереджувати увагу на позитивних та негативних особливостях неформальних об'єднань. Ці знання створюють передумови для усвідомлених зусиль педагогів з мінімізації та корекції негативних впливів. З цією метою вони можуть використовувати можливості, що закладені в життєдіяльності неформальних об'єднань, та надавати індивідуальну допомогу кожному учаснику. Для цього важливу роль виконує діагностика, що дозволяє виявити специфіку певної групи та спланувати на цій основі оптимальний варіант роботи з нею.

До кількісних показників, які слід установити під час діагностики, С. Косарецька відносить: віковий, кількісний, соціальний та статевий склад групи, термін існування, частоту, тривалість та місця зустрічей членів, кримінальне минуле, рівень групового розвитку (стадія розвитку), відповідальність за групову діяльність (лідерський склад). До якісних показників – підготовленість до спільної діяльності, яка виражається в ефективності та результативності, характер, мету, мотиви і спрямованість діяльності, рівень організованості, колективність, конфліктність, внутрішню структуру, типи спілкування і відносин, запити та способи їх задоволення, норми і цінності, рівень сформованості суспільно-нормативної поведінки.

Для нашого дослідження цікавим є визначення критеріїв, за якими можна перевірити ефективність формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань.

Так, об'єктивна оцінка ефективності формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань передбачає обґрунтування відповідних критеріїв і показників. Виділення чітких критеріїв є однією з вимог до методології педагогічних досліджень [2]. Знання ж конкретних показників, як зазначає

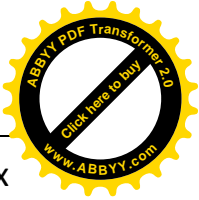
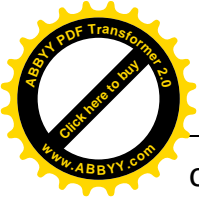
В. Загвязинский, «з одного боку, забезпечує цілеспрямованість і предметність педагогічних зусиль, відповідає інтересам самовиховання учнівської молоді, з другого боку, показники виступають як параметри, за якими можна судити про вихованість особистості» [2, 50].

У педагогічній теорії критерій подається як мірило, ознака, на основі якої здійснюється оцінка рівнів вихованості людини і результатів виховного впливу [1; 2; 3]. М. Монахов визначає критерій як ідеальний зразок, еталон, який відтворює вищий, найдосконаліший рівень сформованості певного утворення, порівняно з яким можна встановити ступінь відповідності й наближення його реального рівня до норми, до ідеалу [3, 68]. Ми означаємо критерій як ознаку, на основі якої здійснюється оцінка рівнів сформованості суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді.

Аналіз наукової літератури [1, 82; 2, 9; 3, 42] указує на оперування різними авторами під час визначення ступеня сформованості певного явища у молоді загальними критеріями і системою часткових, які виступають показниками щодо перших. З огляду на це ми розглядатимемо суспільно-нормативну поведінку як узагальнене поняття, яке ґрунтується на системі критеріїв нижчого рівня узагальнення, роль яких виконують структурні компоненти даного поняття. Визначені компоненти взаємодіють, утворюють певну цілісність. Кожен з компонентів представлений низкою показників, які у своїй сукупності є відображенням поняття суспільно-нормативної поведінки. Разом з тим вони є критеріями для визначення рівнів сформованості даного утворення в учнівської молоді творчих неформальних об'єднань.

Для якісної оцінки рівня сформованості суспільно-нормативної поведінки ми попередньо визначили структуру даного поняття: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-усвідомлюваний, емоційно-почуттєвий, рефлексивно-регулятивний та діяльнісно-поведінковий компоненти. Подамо названі компоненти за допомогою показників, які слугують критеріями нижчого порядку для визначення рівнів сформованості суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань.

Так, мотиваційно-ціннісний компонент суспільно-нормативної поведінки характеризує усвідомлення власних потреб, мотивів поведінки, ціннісних орієнтацій. У мотивах поведінки особистості об'єктивно втілюються моральні норми, правила, принципи взаємин. Ми виходимо з розуміння мотиву як внутрішньої спонуки до дій, яка є відображенням

об'єктивних потреб, інтересів, прагнень особистості. В етичних взаєминах молода людина, перш ніж зробити якийсь вчинок, оцінює моральні вимоги, ситуацію і ретельно зважує можливі наслідки своїх дій. Культура взаємин потребує утворення стійкої моральної мотивації як внутрішньої основи суспільно-нормативної поведінки молоді.

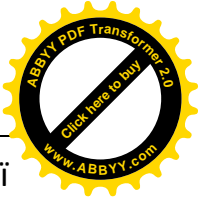
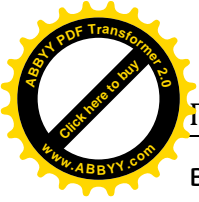
Мотиви виникають, розвиваються і формуються на основі потреб, які є джерелом активності молодої людини. Вони регулюють її поведінку, визначають спрямованість мислення, почуттів, волі.

Зміст ціннісних орієнтацій особистості учнівської молоді становлять засвоєні ними соціальні норми і вимоги, які зумовлюють активність і вибір способів реалізації внутрішньої позиції, ставлення до людей, до подій, до обставин. Саме ціннісні орієнтації виступають важливим фактором, який обумовлює мотивацію дій і вчинків особистості.

Показниками мотиваційно-ціннісного компонента було визначено: бажання наслідувати соціальну норму поведінки; сформованість ціннісних орієнтацій; зміст мотивів, їх спрямованість і стійкість; ступінь задоволеності основних потреб.

Слід зазначити, що суспільно-нормативна поведінка ґрунтується на певному рівні етичних знань, які є основою для практичного їх утілення у повсякденних взаєминах. Зміст моральних знань розкривається в нормах, принципах і правилах, які конкретизують різні боки чи аспекти культури взаємин. Тому суспільно-нормативна поведінка передбачає знання норм моралі, правил міжособистісного спілкування, тактик і способів міжособистісної взаємодії, які сприяють установам позитивних взаємин і запобігають виникненню конфліктних ситуацій, а також знання змісту цінностей, взірців поведінки, які орієнтують учнівську молодь у виборі етичних дій. Тому когнітивно-усвідомлюваний компонент розкриває ступінь розуміння самого предмета суспільно-нормативної поведінки, усвідомлення того, наскільки важливими є норми на рівні взаємодії із соціумом, групою, індивідом. Його показниками є: розуміння сутності поняття «суспільно-нормативна поведінка»; знання норм та ступінь усвідомлення етичних аспектів поведінки; знання про способи виявлення нормативної поведінки у взаєминах; ступінь оперування моральними судженнями.

Рефлексивно-регулятивний компонент суспільно-нормативної поведінки дозволяє оцінити ступінь сприйняття, розуміння та оцінки соціальних об'єктів (інших людей, самих себе, груп, соціальних спільнот),

віддзеркалює здатність учнівської молоді до саморегуляції власної поведінки, емоційних станів.

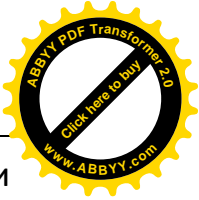
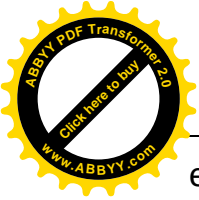
Якщо людина вміє розбиратися у своєму психічному світі, їй значно легше розв'язувати складні життєві проблеми, вступати у спілкування з іншими людьми, добиватися їх допомоги й уваги. Розібратися у собі – це передусім розібратися у своїх переживаннях, визначити, що хвилює, а що залишає байдужим. Кожна людина має коло своїх уподобань, симпатій та антипатій: одна емоційно дуже чутлива, вміє співпереживати, інша не звертає уваги на почуття та емоційний стан іншої людини, не вважає це істотним; одна вміє контролювати інтенсивність проявів своїх емоцій і почуттів, інша ж неспроможна до цього; одна вміє відчувати величезну гаму переживань, іншій це недоступно. Кожна особистість живе у своєму просторі, в якому будуються всі її взаємозв'язки з навколишнім світом, що відбивається на всіх проявах поведінки.

Регуляторну функцію афективної сфери виконують емоції, почуття й воля. Воля виникає тоді, коли людина здатна до рефлексії потягів, поведінки, спроможна так чи інакше до них поставитися. А це означає, що суб'єкт повинен піднятися над своїми потягами й усвідомити себе самого як суб'єкта, що має певні потяги, але не є їх рабом, а може зробити певний вибір між ними [4, 337–342]. Отже, виникнення волі пов'язане із самовизначенням суб'єкта, із самотворенням особистості, коли людина сама довільно обирає свою поведінку і відповідає за неї.

Саме тому проблема формування суспільно-нормативної поведінки передбачає виховання у старших підлітків здатності вільно керувати своєю поведінкою й вчинками, контролювати власні емоційні стани і почуття, тобто пов'язана з необхідністю формування у молоді саморегулятивних умінь і навичок.

Показниками рефлексивно-регулятивного компонента ми визначили: ступінь об'єктивності оцінювання себе, інших і ситуацій взаємодії; здатність робити свідомий етичний вибір на основі сформованих оцінних еталонів; ступінь розвитку процесів саморегуляції емоцій, станів, почуттів, поведінки; ступінь розвитку вольової регуляції поведінки.

Практичні форми прояву основних компонентів суспільно-нормативної поведінки характеризує діяльнісно-поведінковий аспект. З його допомогою розкривається залежність нормативності поведінки учнівської молоді від рівня їх етичних знань, відповідних умінь, характеру мотивів і потреб, їх

емоційної сфери. Діяльнісно-поведінковий критерій дозволяє виявити сукупність практичних дій та вчинків, завдяки яким індивід творчо реалізує предмет суспільно-нормативної поведінки чи добирає засоби для цього.

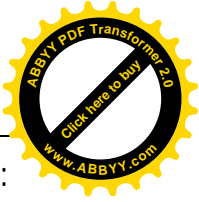
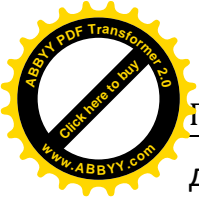
Діяльнісно-поведінковий компонент суспільно-нормативної поведінки виявляється у моральних діях, вчинках людини; в культурі спілкування, у здатності обирати відповідну тактику і стратегію етичної поведінки з урахуванням особливостей ситуації взаємин, особистої потреби і конкретної обстановки; у вмінні уникати й ефективно розв'язувати конфліктні ситуації; у спроможності протистояти деструктивним формам поведінки; у здатності осмислювати реальні результати своїх вчинків і вмінні вносити корективи у свою поведінку, бути соціально активним.

Існує велика кількість визначень поняття соціальної активності, але всі автори підкреслюють у ній усвідомлювану, цілеспрямовану взаємодію особистості і соціуму, тобто те, що соціальна активність специфічним чином мотивована. Слід зазначити, що мотиваційна структура соціальної активності є органічною складовою частиною її сутності. Мотиви соціальної активності – це усвідомлені причини, через які люди вступають у взаємодію один з одним, впливають один на одного і здійснюють різні види соціально значущої діяльності.

У поведінці учнівської молоді необхідна наявність сукупності практичних дій та вчинків, завдяки яким індивід активно, творчо реалізує предмет суспільно-нормативної поведінки чи добирає засоби для цього. За допомогою суспільно-нормативної поведінки учнівська молодь творчих неформальних об'єднань виявляє наявність особистісних якостей, які допомагають займатися важливою суспільно корисною, соціально значущою діяльністю та досягати в ній певних позитивних результатів.

Таким чином, до показників діяльнісно-поведінкового компонента суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань віднесено: дотримання загальноприйнятих правил, етичних аспектів поведінки у взаєминах з «іншими»; уміння уникати конфліктні ситуації та знаходити компроміс; наявність суспільної активності та ступінь творчої самореалізації; здійснення творчої діяльності в соціально схвальній формі.

Узагальненою цілісною характеристикою знань, мотивів, властивостей поведінки, самоконтролю дій особистості учнівської молоді є рівень сформованості суспільно-нормативної поведінки. У педагогічній літературі

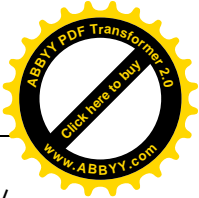
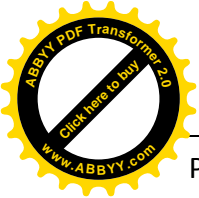
для оцінки певних моральних явищ використовують різні шкали рівнів: високий, середній, низький [3, 16]; ступенів: активна позиція, пасивна позитивна позиція, нестійка позиція, негативна позиція [3, 497–499]. Така диференціація рівнів здійснюється за ступенем відповідності особистісних знань, мотивів, умінь і навичок особистості молоді певному встановленому зразку, ідеалу.

Виходячи з результатів аналізу психолого-педагогічної літератури щодо визначення рівнів сформованості суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань, було виділено чотири рівні сформованості суспільно-нормативної поведінки: високий, середній, низький, деформований. Відповідно до рівнів було визначено моделі поведінки: ідеальна, реальна, недосконала та деформована. Головним критерієм у визначенні рівнів сформованості суспільно-нормативної поведінки обрано характер і стійкість позиції учнівської молоді творчих неформальних об'єднань у міжособистісних відносинах. Відповідно високий рівень сформованості суспільно-нормативної поведінки характеризується стійкою активно-позитивною позицією школяра щодо дотримання морально-етичних аспектів поведінки; середній рівень відтворює стійку позицію особи щодо дотримання загальноприйнятих норм поведінки і її пасивність щодо оптимізації взаємин; низький рівень характеризується залежністю поведінки молоді від її ставлення, оцінки ситуації й свідчить про нестійку позицію у дотриманні норм поведінки; деформований рівень означений стійкою негативною позицією щодо дотримання суспільних норм.

Висновки. У статті було визначено систему критеріїв сформованості суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді творчих неформальних об'єднань (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-усвідомлюваний, емоційно-почуттєвий, рефлексивно-регулятивний та діяльнісно-поведінковий). Відповідно до критеріїв та показників визначено рівні сформованості суспільно-нормативної поведінки (високий, середній, низький та деформований). Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребує дослідження можливих засобів та умов формування суспільно-нормативної поведінки учнівської молоді у творчих неформальних об'єднаннях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Критерії моральної вихованості молодших школярів. Книга для вчителів / І. Бех, С. Максименко. – К. : Рад. шк., 1989. – 96 с.
2. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования : учеб. пособ. [для студ. высш. пед. учеб. завед.] / В. И. Загвязинский,

Р. Атаханов. – 2-е изд., стер. – М. : Академия, 2005. – 208 с.

3. Монахов Н. И. Изучение эффективности воспитания. Теория и методика / Монахов Н. И. – М. : Педагогика, 1991. – 144 с.

4. Трофімов Ю. Л. Психологія : підруч. / Ю. Л. Трофімов. – 3-тє вид., стер. – К. : Либідь, 2001. – 560 с.

РЕЗЮМЕ

Е. В. Петровская. Критерии, показатели и уровни сформированности общественно-нормативного поведения учащейся молодежи творческих неформальных объединений.

В статье представлена система критериев сформированности общественно-нормативного поведения учащейся молодежи творческих неформальных объединений (мотивационно-ценностный, когнитивно-осознаваемый, эмоционально-чувственный, рефлексивно-регулятивный и деятельностно-поведенческий). Согласно критериям и показателям определены уровни сформированности общественно-нормативного поведения (высокий, средний, низкий и деформированный).

Ключевые слова: критерии, показатели, уровни сформированности, общественно-нормативное поведение, учащаяся молодежь, творческие неформальные объединения, социализация.

SUMMARY

E. Petrovskaya. Criteria, indicators and levels of forming the social-regulatory behavior of students creative informal association.

In the article is defined criteria system of formation of the socio-normative behavior for students of creative informal associations (motivational-evaluative, cognitive-aware, emotionally sensitive, reflexive-regulatory and activity-behavioral). According to the criteria and indicators defined levels of formed social-normative behavior (high, medium, low and distorted).

Key words: criteria, indicators, levels of formation, social-normative behavior, students, creative informal associations, socialization.

УДК 378.14:371.134:37.013.42

Ю. В. Сапарай

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті обґрунтовано проблему формування готовності соціальних педагогів до інноваційної професійної діяльності, проаналізовано становлення інноваційної соціально-педагогічної системи в освітній, практичній і науковій парадигмах.

Ключові слова: інноваційна діяльність, майбутні соціальні педагоги, соціально-педагогічна робота, соціально-педагогічна система, фахова підготовка.

Постановка проблеми. Вітчизняна соціальна педагогіка, що просувається складним шляхом визначення своєї соціокультурної сутності в умовах побудови новітнього інформаційного суспільства, потребує якісного переосмислення змісту, цілей, завдань, методів, засобів соціально-педагогічної діяльності та прогнозування перспектив подальшого розвитку.